

6. Семенюк Н.Н. Социальный аспект языка в историческом рассмотрении / Н.Н. Семенюк // Теория языка – Англистика – Кельтология. – М. : Наука, 1976. – С. 97–101.
7. Шумарова Н.П. Мовна компетенція киян: соціолінгвістичний аспект / Н.П. Шумарова // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 11–17.
8. Cookson C. Colour Blind / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1981. – 254 p.
9. Cookson C. Katie Mulholland / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1978. – 496 p.
10. Cookson C. The Wingless Bird / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1991. – 508 p.
11. Cookson C. The Rag Nymph / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1991. – 427 p.
12. Freed A.F. Women, Men, and Type of Talk: What Makes the Difference? / A.F. Freed, A.Greenwood // Language in Society. – 1996. – Vol. 25. – № 1. – P. 1–26.
13. Guy G.R. Language and Social Class / G.R. Guy // Linguistics: The Cambridge Survey : in 6 vols. – Cambridge : Cambridge University Press, 1988. – Vol. IV: Language: The Socio-Cultural Context. – P. 37–63.
14. Halliday M.A.K. The Users and Users of Language / M.A.K. Halliday, A.McIntosh, P.Stevens // Varieties of Present-Day English. – N.Y. : The Macmillan Company, 1973. – P. 9–39.

Лужаница Е. Социальные условия использования диалектов в диглосной лингвальной ситуации северо-востока Англии конца XIX – начала XX столетий.

В статье проанализированы социальные условия переключения/непереключения кодов в диглосной лингвальной ситуации северо-восточной Англии в конце XIX – начале XX веков на материале 4 художественных произведений К. Куксон. Выявлены типы графонов, релевантные для диалектной речи и те, которые используются в анализируемых текстах. Предложена дифференциация рекуррентного типа графона на стандартный и нестандартный. Выяснено, что речевое поведение диалектоносителей детерминировано такими социальными факторами: гендер, возраст, образование, социальный статус. Диалект используют по большей части мужчины, которые принадлежат к низшей прослойке общества, рабочие, те, которые не имеют образования, с низким уровнем дохода. Однако употребление диалектов в этом аспекте не является стабильным, что делает невозможным проведение прямой параллели между социальными факторами и функционированием диалектов. В качестве условий переключения кодов выступают преимущественно ситуативные, коммуникативно - прагматические и оценочные факторы, чем социальные.

Ключевые слова: тайнсайдський англійський діалект, переключення кодів, диглоссія, соціальні фактори, графон.

Luzhanytsia O. Social Conditions of Dialect Usage in a Diglossian Language Situation on the North-East of England in the Late XIX – Beginning XX Centuries.

The article deals with social conditions of switching or not switching the codes in a diglossian language situation on the north-east of England in the late XIX –beginning XX centuries on a material of four novels of C. Cookson. Types of ghraphones relevant for dialect speech and analyzed texts are revealed. Differentiation of the recurrent type of graphone on standard and non-standard is offered. It is confirmed that the speech behavior of dialect speakers is determined by such social factors: gender, age, education, social status. The dialect is used generally by men who belong to lowersocial, mainly working class, whith low level of education and income. However, the usage of dialects in this aspect isn't stable,thus, it is impossible to draw a direct parallel between social factors and functioning of dialects.The conditions of switching or not switchingthe of the codes are more situational, communicatively – pragmatical and valuative, than social.

Ірина Матіяш
(Івано-Франківськ)

УДК 811.111'374

ЕТНОЛІНГВОКУЛЬТУРНІ МОДУЛЯЦІЇ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ЛЕКСЕМИ «FREEDOM» У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ БРИТАНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Здійснена спроба змодельовати британську мовну картину світу XVIII – XIX ст., застосовуючи лінгвокультурологічні та етнолінгвістичні розвідки, також розглядається трансформація мовної картини світу в контексті аналізу модифікації семантичної структури

лексему *freedom* на лексикографічному матеріалі Британії останніх чотирьох століть. Схематично подано у вигляді таблиці дефініції досліджуваної лексики як мовою оригіналу, так і у перекладі на українську мову. Використовуючи системно-лексикографічний аналіз мовної картини світу, здійснюється спроба пов'язати національно-культурні особливості англійської мови із соціально-етнічними особливостями носіїв мови. Крім цього, розглядається продукція лексикографічного ремесла як скарбниці культурної та історичної пам'яті народу. Семантична структура слова висвітлюється в тісному взаємозв'язку із аксіологічною ієрархією ментальної моделі світу. Модифікації структурних компонентів лексики, втрата існуючих і набуття нових значень та їх відтінків пов'язується як із розвитком мови, так і з екстралінгвальними чинниками – розвитком мовної системи та мутаціями у соціальній, політичній сфері, історичними подіями та ін.

Ключові слова: лінгвокультурологія, етнолінгвістика, мовна картина світу, семантична структура слова, лексичне значення слова, дефініція, лексема, семема, сема.

Постановка наукової проблеми. Сучасна система лінгвістичних знань і уявлень знаходиться на стадії інтенсивних змін. Міняються аспекти і зміст традиційних мовознавчих дисциплін, поглиблюється їх взаємовідносини із суміжними науками, формуються нові напрямки лінгвістичного пошуку і нові парадигми. Особливої ваги сьогодні набув погляд на мову як на своєрідний культурний код нації, а не лише як на засіб пізнання і комунікації. В цьому плані абсолютно закономірними є виникнення і розвиток наукових дисциплін, які вивчають взаємозв'язок мови і культури: лінгвокультурологія, лінгвофольклористика, діалектологія, етнолінгвістика тощо. Ці мовознавчі напрями досліджують різноманітні культурно-етнічні компоненти, вивчають роль і значення мовних особистостей, мовних стереотипів, намагаються розмежувати концептуальну та мовну картини світу. В запропонованій статті здійснюється спроба відстежити розвиток мовної картини світу британців з опорою на структурно-семантичні зміни лексики *freedom*.

Аналіз досліджень і публікацій. Першими про активну і конструктивну властивість мови та її здатність впливати на формування культури, психології і творчості говорили В. фон Гумбольдт і Й. Гердер. Ідеї Гумбольдта знайшли своє продовження в працях Л. Вайсбергера, О. Потебні, Е. Сепіра, Б. Уорфа, К. Фосслера та ін. Впродовж останніх десятиліть питання мови і культури активно розробляли А. Вежбицька, Н. Аротюнова, В. Телія, О. Кубрякова, В. Маслова, О. Селіванова, В. Костомаров, В. Воробйов, М. Толстой та ін. Семантичну структуру слова детально розглядають В. Гак, С. Кацнельсон, Е. Куцнецов, Ж. Соколовська, Д. Шмельов та ін.

Мета даного дослідження полягає у застосуванні екстралінгвальних чинників під час аналізу і вивчення мовних явищ, а саме через ментально-структурну модель суспільства, а також у намаганні встановити взаємозв'язок між змінами словникового складу мови і змінами у соціумі. Аналіз еволюції лексики *freedom* дасть можливість поглянути на особливості модифікації аксіологічної, етнокультурної, ментальної, мовної та інших моделей світу британців впродовж трьох століть, що й ставимо собі за завдання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вважається, що вчення В. фон Гумбольдта та О. Потебні про внутрішню форму мови поклато початок лінгвокультурологічним та етнолінгвістичним розвідкам. Зокрема Гумбольдт писав, що засобами мови можна досягнути найвищі і найглибші сфери, всю багатоманітність світу [3, с. 6]. Із 1975 р. учений розробляє ідею «порівняльної антропології» – зіставлення різних людських спільнот з ціллю виявити специфіку їх духовної організації [8, с. 8]. Але якщо кожна мова по-своєму відображає реальний світ, то, відповідно, мови відрізняються специфікою експлікації «картини світу», які визначають, в свою чергу, духовну і культурну своєрідність відповідних мовних колективів [4, с. 143]. Ці ідеї розвивають Е. Сепір та Б. Уорф, відомі своєю теорією лінгвістичного релятивізму [7; 5, с. 64], а також Л. Вайсбергер із його концепцією мови як проміжного світу, який знаходиться між об'єктивною дійсністю і свідомістю [2]. Так чи інакше, дослідники вводять поняття мовної картини світу – представлення предметів, явищ, фактів ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є результатом концептуальної репрезентації колективної свідомості народу. Мовна картина світу маніфестується етнопсихолінгвістичними й лінгвокультурологічними феноменами, які, в свою чергу, експлікують мовну картину світу та особливості етносвідомості, етнічної психології і культури, виявляють етнічні стереотипи, їхне

мовне втілення, а також використовуючи системно-лексикографічні спроби аналізу національно-специфічних наївних моделей світу [6, с. 441-442].

Концептуально йдеться про слово, адже воно є однією із основних мовних одиниць. І якщо ми говоримо про національно-культурний колорит мови, то його варто шукати, перш за все, в лексиці, особливо в тих сферах, які прямо чи опосередковано пов'язані із соціально-етичними чи національно-культурними особливостями мови і навколишнього середовища носіїв мови [4, с. 149]. Найповніше і найточніше лексичний склад мови відображений у словниках. Г. Богатова стверджує, що сторінки словників та енциклопедій можуть показати якими є чи були ідеали, авторитети, цінності. Словники, – підкреслює лексикограф, – мають більше значення для становлення нації, ніж революції; дослідження діахронічної лінгвістики і фундаментальні словники акумулюють історичну пам'ять народу [1, с. 118]. А. Хроленко вважає, що аплікація словникових статей під час лінгвокультурологічного та етнолінгвістичного аналізу дає надійний матеріал для теоретичних роздумів про інваріантне і специфічне в слові. Зіставлення можливе як на рівні окремих лексем, так і на рівні сукупності слів; воно стає операційною процедурою із високим ступенем надійності і доказовості [8, с. 167]. Таким чином, спроба змодельовати мовну картину світу з допомогою словникових дефініцій може бути зреалізована у формі таблиці. Таблиця чи матриця, як засіб моделювання, дозволяє в межах охоплюваного простору уявити складне, багатопланове мовне явище – семантичну структуру слова зокрема, або лексико-семантичну систему як цілісне утворення [5, с. 66].

У даній статті здійснюється спроба прослідкувати розвиток, становлення і сучасний стан досліджуваної лексеми в системі уявлень британців через призму еволюції лексичного значення слова *freedom* (свобода), тобто її місце в мовній картині світу, оскільки трансформація всередині самого слова нерозривно пов'язана із змінами у соціумі. Таким чином, дослідження семантичних модифікацій відображає зміни досліджуваного лінгвокультурного простору.

Головним матеріалом аналізу лексичного значення слова *freedom* слугували наступні тлумачні словники: *A Dictionary of The English Language in which the Words are deduced from their Originals, explained in their Different Meanings* (1792), *A Dictionary of The English Language* (1828), *A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G* (1901), *The Concise Oxford Dictionary of Current English* (1919), *Oxford English Dictionary Online*.

Дефініції досліджуваної лексеми представлені в таблицях (див. наступні сторінки).

Словники XVIII – XX ст. тлумачать свободу, перш за все, як перебування не в рабстві, не в ув'язненні. Можемо вважати, що в даний відрізок часу особиста воля людини була надзвичайно важливою для британців, на що і вказує подана семема. Напевно, тут варто згадати про рабство, а саме про його скасування у Великій Британії. Відомо, що рух за ліквідацію работоргівлі і експлуатації рабів розпочався у 1790-х рр. У 1807 р. британський парламент приймає акт про заборону торгівлі рабами (*Abolition of the Slave Trade Act*), а акт 1833-го р. (*Slavery Abolition Act*) повністю скасовує рабство як в королівстві, так і в його колоніях [16]. Бачимо, що при детальному розгляді словникові дефініції маніфестують картину тогочасних настроїв і подій у суспільстві. Так, на сучасному етапі рабство відійшло в історію, тому і трактування лексеми *freedom* як особистої волі вже не займає найвищі щаблі семантичної вертикалі, а знаходиться на четвертій позиції у *Oxford Dictionary Online*. Ймовірно, в системі уявлень британців людина апіорі є вільною істотою, тому сема 'особиста' лексеми *freedom* перемістилась із першого місця на четверте.

У перших двох словниках значення під номером один містить ще сему 'незалежність', але через лаконічність дефініцій та відсутність ілюстративного матеріалу не зовсім зрозуміло про яку саме незалежність йдеться. У словнику *A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G* (1901) дана сема переходить на другу позицію як окрема семема і отримує більш поширене пояснення. Можемо стверджувати, що на початку XX ст. незалежністю британці вважали відсутність деспотичного, диктаторського утиску, тобто існування громадян без політичного гніту. Трактування свободи як суспільної волі громадянина закріпилось на другому місці і у XXI ст. із появою нової семи 'непідпорядкування', тобто йдеться також про державний суверенітет. Мабуть, найновіший словник в цьому значенні відбиває як останні політичні події у

Таблица 1

REEDOM

	1768-1792	1828	1901	1919	2000s
1	liberty, exemption from servitude; independence	liberty, exemption from servitude; independence	exemption from slavery or imprisonment; personal liberty <i>fig. liberation from the bondage of sin</i>	personal liberty, non-slavery	the power or right to act, speak, or think as one wants
2	privileges, franchises, immunities	privileges, franchises, immunities	exemption from arbitrary, despotic, or autocratic control; independence; civil liberty	civil liberty, independence	absence of subjection to foreign domination or despotic government
3	exemption from fate, necessity, or predetermination	exemption from fate, necessity, or predetermination	the state of being able to act without hindrance or restraint, liberty of action	liberty of action, right to do	the power of selfdetermination; the quality of being independent of fate or necessity
4	unrestraint	unrestraint	the quality of being free from control of fame or necessity; the power of self-determination	power of selfdetermination, independence of fate or necessity	the state of not being imprisoned or enslaved
5	the state of being without any particular inconvenience	ease or facility in showing or doing anything	frankness, openness, familiarity (in intercourse or conversation); outspokenness; undue familiarity	frankness, outspokenness, undue familiarity	the state of being unrestricted and able to move easily
6	ease or facility in showing or doing anything	assumed familiarity	of action, activity etc; ease, facility, absence of encumbrance	facility, ease in action	unrestricted use of something
7			boldness or vigour of conception or execution	boldness of conception	the state of not being subject to or affected by
8			(Physics) capability of motion	(Physics) capability of motion	British a special privilege or right of access, especially that of full citizenship of a city granted to a public figure as an honour
9			the state of not being affected by	exemption from defect, disadvantage, burden, duty etc.	archaic familiarity or openness in speech or behaviour
10			exemption from a specific burden, charge, or service; an immunity, privilege	privileges	
11			unrestricted use of something	unrestricted use of something	

Таблиця 1а

СВОБОДА

	1768-1792	1828	1901	1919	2000s
1	воля, звільнення від рабства; незалежність	воля, звільнення від рабства; незалежність	звільнення від рабства чи ув'язнення; особиста воля <i>пер. звільнення від тягара гріха</i>	особиста воля, не рабство	право поводитись, говорити чи думати як хочеться
2	привілеї, право голосу, звільнення від податків	привілеї, право голосу, звільнення від податків	незалежність, відсутність політичного гніту, утиску, обмежень	громадянська свобода, незалежність	незалежність держави
3	звільнення від фатуму, нужди чи приреченості	звільнення від фатуму, нужди чи приреченості	можливість вільно діяти без обмежень	свобода дій; право на	незалежність від фатуму чи нужди, самовизначення
4	необмеженість	необмеженість	незалежність від фатуму чи нужди, самовизначення	самовизначеність, звільнення від фатуму чи нужди	не рабство, не ув'язнення
5	без явних клопотів, турбот	легкість дій	чесність, відвертість, щирість, надмірна фамільярність	чесність, відвертість, щирість, надмірна фамільярність	рух із легкістю, без обмежень
6	легкість дій	дозволена фамільярність у спілкуванні	легкість дій, відсутність перешкод	легкість дій	необмежене використання
7			сміливість суджень	сміливість суджень	стан, при якому не відчуваєш впливу на себе
8			(фізика) можливість руху	(фізика) можливість руху	брит. привілеї почесних громадян
9			стан, при якому не відчуваєш впливу на себе	звільнення від обов'язків, податків, виплат	арх. фамільярність, прямота, відвертість у спілкуванні або поведінці
10			звільнення від обов'язків, податків, виплат	привілеї	
11			необмежене використання	необмежене використання	

світі, так і події двох світових війн. Відомо, що Британія є острівною країною, звідси, таке геополітичне положення не сприяло загарбництву і вторгненню на її землі, навпаки, вона збільшувала свої володіння через здобуття нових колоній. Напевно, саме таке сприйняття британцями себе як панівної держави і відбито у даній дефініції лексеми *freedom*.

Друге значення у словниках XVIII – XIX ст. трактує свободу як певні привілеї громадян, наявність виборчого права і отримання пільг чи звільнення від податків. Головною семою даного тлумачення вважаємо сему ‘привілеї’, оскільки вона присутня в усіх наступних визначеннях і зберігається в сучасному трактуванні, хоча і з втратою позицій. В системі поглядів британців свобода не дарма знаходиться на одному рівні із привілейованістю, але, як бачимо, із словникових дефініцій в різні епохи вони займають різні щаблі.

Так, на нашу думку, у XVIII – XIX ст. дефініція певною мірою відображає події, пов’язані із виборчими реформами 1832, 1867 і 1884 рр., які значно збільшили кількість британських громадян із правом голосу, оскільки станом на 1780 р. менше 3% населення могли голосувати на виборах [10]. Дана сема «опускається» на 10 позицію у *A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G* (1901). Така динаміка, ймовірно, свідчить про зміну у поглядах на свободу. Але факт того, що для британців свободою було також звільнення від певних громадських обов’язків, виплат чи податків та захист від окремих законів все ж знаходить підтвердження в ілюстративному матеріалі до дефініції: *K. John ... granted to Robert de Lisieux ... Quittance or Freedom from Tallage* (К. Джон подарував Роберту де Лізе звільнення від сплати податків); *Freedom from arrest, a privilege at that time necessary for the cause of liberty* (Звільнення від арешту було необхідним привілеєм свободи того часу) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*).

У цій позиції зазначений словник подає достатньо розширене тлумачення, тут досліджувана лексема доповнюється значенням «права, особливі свободи міста, компанії чи почесних громадян». Це ілюструють наступні приклади: *They presented me with the freedom of the city* (Вони вручили мені звання почесного громадянина); *The freedom of his native city of Edinburgh was transmitted to him in a valuable gold box* (Він отримав нагороду почесного громадянина свого рідного міста Единбург у цінній золотій скриньці) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*). У *The Concise Oxford Dictionary of Current English* (1919) семи ‘привілеї’ і ‘звільнення’ роз’єднані, а у XXI ст. друга сема відсутня взагалі. Можливо, її зникнення є причиною того, що сучасна Британія відзначається демократичністю та рівністю прав громадян. А тлумачення свободи як привілеїв почесних громадян знаходиться на останніх позиціях в сучасному словнику і, мабуть, на такому ж місці в уявленні британців.

Продовжуючи аналізувати словникові дефініції, бачимо, що лексема *freedom* містить також семи ‘самовизначеність’ і ‘відповідальність’. Йдеться про третю позицію у *A Dictionary of The English Language in which the Words are deduced from their Originals, explained in their Different Meanings* (1792) та у *A Dictionary of The English Language* (1828), яка у XX ст. перемістилась на щабель нижче, а на сучасному етапі знову з’являється під номером три. Така незначна динаміка показує, що для британців є важливим відсутність необхідності і фатуму, вони бажають діяти на власний розсуд відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей, самостійно приймати рішення і, очевидно, бути відповідальними за них. Приклади до словникової статті у *A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G* (1901) ілюструють саме це твердження: *In this the consists Freedom, in our being able to act, or not to act, according as we shall choose, or will* (Саме в цьому полягає свобода: у можливості діяти чи не діяти відповідно до наших бажань і цілей); *The freedom which is said to characterize mental life, and is distinguished from the necessity of nature* (Вважають, що свобода є ознакою розуму і відрізняється від природної необхідності) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*). Можемо зробити висновок, що в британській моделі світу важливе місце займають власні бажання людини, за які вона готова нести відповідальність, що можемо назвати свободою волі.

Тлумачення під номером чотири у словниках XVIII – XIX ст. виділяє в досліджуваній лексемі сему ‘необмеження’; завдяки розгорнутому поясненню у наступному словнику стає ясно, що йдеться про свободу дій людини без утисків і обмежень: *Freedom of Thought is like Freedom of Action* (Свобода думки це теж, що й свобода дії); *The Government’s freedom of action was limited by*

the fact that they came into negotiations partly concluded (Свобода дій парламенту була обмежена, оскільки переговори вже частково були вирішеними) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*). В словнику *The Concise Oxford Dictionary of Current English* (1919) ця семема доповнюється семою ‘право на’, а в найсучаснішому словнику переходить на першу позицію. На нашу думку, ця позиція у *Oxford English Dictionary Online* є злиттям значень під номером три і сім словників ХХ ст. – «свобода дій і свобода висловлювань». Ймовірно, сьогодні британці в першу чергу вбачають свободу у можливості вільно думати і висловлюватись (*boldness of conception*): *I always loved you for the freedom of your genius* (Я завжди любив тебе за сміливість твоїх думок) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*); *we do have some freedom of choice* (ми дійсно маємо свободу вибору) (*Oxford English Dictionary Online*). До цього тлумачення вдало підходить думка відомого англійського письменника Джорджа Орвелла про те, що свобода – це можливість сказати, що два на два – чотири; якщо дозволено це, з цього випливає все інше. Напевно, становище Британії у сучасному геополітичному просторі і її стремління до демократичності у всіх сферах життя якраз знаходять відголосок у даному трактуванні досліджуваної лексеми. А цей факт ще раз підтверджує те, що мова є своєрідним відзеркаленням подій у суспільстві.

Цю ж сему виділяємо і в тлумаченні лексеми *freedom* як необмеженого, вільного доступу, що можна трактувати також як свободу дій. Проте тут скоріше йдеться про дозвіл на користування чимось, а не про відсутність утисків чи обмежень, тому, напевно, це значення займає окрему позицію. Це вбачаємо і у використаному ілюстративному матеріалі до дефініцій: *Having conferred on you the freedom of the library, he will not concern himself by observing how you use it* (Віддавши бібліотеку в повне твоє розпорядження, він не займатиметься перевіркою, того як ти нею користуєшся) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*); **the dog has the freedom of the house when we are out** (*собака робить вдома, що хоче, коли нас нема*) (*Oxford English Dictionary Online*).

Погляд на свободу як на відсутність турбот, клопотів чи якогось зовнішнього впливу прочитується в п'ятій дефініції словника ХVІІІ ст., на дев'ятій позиції на початку ХХ ст. і, нарешті, у сьомому значенні в *Oxford English Dictionary Online*. Наведемо приклади до словникової статті ХХ ст.: *Promising to the doers long life, health ... freedom from losses, and the like* (Виконавцям обіцяно довге життя, здоров'я... відсутність втрат тощо); *There is a freedom from cant about authoress, which ... I could not have anticipated* (Існує звільнення від лицемірства щодо письменниці, яке... я не могла передбачити) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*). Вважаємо, що тут можна виділити такі семи як ‘непідвладність’ та ‘звільнення’, які, за великим рахунком, не створюють якогось радикально нового значення досліджуваної лексеми, а лише конкретизують випадок її вживання, що може стати в пригоді при перекладі іншомовних текстів чи покращити їх розуміння.

Наступне трактування подає лексему *freedom* як фізичну здатність рухатись. Йдеться про легкість переміщення в просторі, рух без перешкод. Це вдало ілюструють наступні приклади: *The sun rays penetrate our atmosphere with freedom* (Сонячні промені легко входять в нашу атмосферу) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*); **the shorts have a side split for freedom of movement** (*шорти мають бокову розпірку для легкості рухів*) (*Oxford English Dictionary Online*). *Дане значення не відрізняється динамікою: із шостої позиції словника ХVІІІ ст. воно із незначним коливанням поступово переходить на п'яте місце Oxford English Dictionary Online*. На нашу думку, у восьмому значенні словників ХХ ст. теж можна виділити сему ‘переміщення’, але варто вказати, що йдеться про термін, який використовується у фізиці. В сучасному словнику таке тлумачення відсутнє, можливо тому, що пересічний житель Британії не знаходить асоціацій між фізичними термінами і свободою, водночас можливість вільно рухатись і пересуватись є частиною поняття *freedom* в британській мовній картині світу.

Цікавим, на нашу думку, є розуміння свободи як певної поведінки чи манери спілкування. Це значення присутнє у всіх словниках і до ХХ ст. особливої його динаміки не спостерігаємо, а от станом на сьогодні таке вживання отримало позначку «*arch*». Необхідно вказати, що дана семема одночасно має як позитивну, так і негативну конотацію. В першому випадку йдеться про легкість, невимушеність, приязнь у спілкуванні, наприклад, *And laughed and joked with everyone*

... *with the utmost freedom* (Дуже вільно сміявся і жартував зі всіма); *I had not that freedom of Conversation as I could have wished with both of them* (В мене не було тієї невимушеності під час розмови з ними обома, як я того бажав) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*). В другому – береться до уваги надмірна фамільярність, яка переходить встановлені межі ввічливої розмови або поведінки, наприклад, *The young Women who run into greater Freedoms with the Men* (Молоді жінки, які зіткнулися із можливістю вільніше поводитися із чоловіками) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*). Як відомо, британці є достатньо стриманими і зазвичай не порушують правил гречності і хорошого тону. Можливо саме тому, дане тлумачення перейшло в розряд архаїзмів.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує компонент першої семіми у *A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G* (1901). Тут лексема *freedom* пояснюється з точки зору релігії, а саме як звільнення від тягара гріха. Можемо провести паралель між особистою свободою людини як громадянина і вільною людиною як раба Божого. В першому випадку говоримо про відсутність гніту, поневолення чи ув'язнення, а в другому – про свободу душі, визволення від гріхів і непідвладність спокусам навколишнього світу. Для підтвердження наведемо приклад із словникової статті, який датується 1526 р. : *From the thraldom of the princes of the world to the fredome of glory and kyngdome of god* (Від неволі правителів цього світу до свободи небес і царства Божого) (*A New English Dictionary on Historical Principles Vol. IV. F – G*). В цьому значенні можемо відшукати більшість сем, які вже були названі, наприклад, 'воля', 'незалежність', 'звільнення'. Необхідно вказати, що дане тлумачення не знаходимо більше в жодному словнику, використаному при аналізі. Без детального вивчення безпосередньо лексикографічних джерел, історії їх створення, принципу відбору і пояснення слів важко зрозуміти чому спостерігаємо таке явище. Але в контексті ментальної моделі світу британців можемо сказати, що, ймовірно, лексема *freedom* більше ототожнюється із суспільним життям людини і її місцем та можливостями у соціумі, аніж із духовною сферою. А це, в свою чергу, може наштовхнути на думку, що жителям Британії більше притаманний світський спосіб життя.

Висновки досліджень та перспективи подальших наукових розвідок. Поняття «свобода» трактують по-різному. Різні та недостатньо узгоджені інтерпретації експлікуються у галузях моралі, філософії, етики, права, соціології, психології, історії, мистецтва та ін. Всі вони пояснюють свободу виходячи із власних категорій та систем цінностей, що, відповідно, унеможливує існування однозначного тлумачення. Ми спробували поглянути на це поняття з точки зору лінгвістики, а саме таких її відгалужень як лінгвокультурологія та етнолінгвістика.

Розклавши досліджувану лексему на окремі компоненти і прослідкувавши їх розвиток у діячності, можна виділити три головні семі, які на нашу думку, присутні у всіх значеннях: 'воля', 'незалежність', 'звільнення'. Окрім них виділяємо ще такі семі: 'непідпорядкування', 'суверенітет', 'демократія', 'привілеї', 'пільги', 'необмеження', 'право на', 'непідвладність', 'безтурботність', 'самовизначеність', 'легкість', 'рух', 'переміщення'.

Поглянувши на еволюцію семантичної структури лексеми *freedom* можемо сказати, що впродовж останніх чотирьох століть трактування даного поняття не зазнало кардинальних змін, але в процесі свого розвитку воно набуло надзвичайно важливих, на наш погляд, значень. Якщо спершу «свобода» розглядалась в рамках особистої волі людини, то з плином часу вона стала основним показником життя громадськості і рівня демократичності окремої держави. На думку про свободолюбивість британців наводить той факт, що свобода для них є обов'язковим атрибутом самостійної і відповідальної людини, яка необмежена жодними перешкодами і насолоджується легкістю руху як в прямому значенні, так і в переносному.

Варто зазначити, що семантичні трансформації досліджуваної лексеми напряму пов'язані із такими подіями в Британії як скасування рабства, зрівняння громадян у виборчому праві, участь у світових війнах. Можемо стверджувати, що за умови правильного підходу і детального розгляду словникових дефініцій, лексичне значення слова розкриє значно ширший спектр, ніж технічний набір сем і їх комбінацію, – ми зможемо прочитати історію народу, заглибитись у його культуру та ін. Адже словник фіксує не просто вокабуляр, він є своєрідним кодексом знань на певному етапі розвитку спільноти, він системно подає всі надбання і результати людської

діяльності за конкретний проміжок часу; його можна порівняти із знімком, який закарбовує уявлення, ідеї, цінності своїх сучасників.

Перспективу нашого дослідження вбачаємо у подальшому аналізі динаміки британської мовної картини світу через лексикографічну репрезентацію семантичної структури лексем, які якнайповніше відбивають ментально-структурну модель британців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатова Г.А. Размышления после международного съезда русистов в Красноярске / Г.А. Богатова // ВЯ. – 1998. – № 3. – С. 115-121.
2. Вайсбергер Й.Л. Родной язык и формирование Духа / Вайсбергер Йоханн Лео. – М., 2004. – 232 с.
3. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
4. Кузнецов А.М. Национально-культурное своеобразие слова / А.М. Кузнецов // Язык и культура: сборник обзоров / ред. Ф.М. Березин. – М. : АН СССР, 1987. – С. 141 – 163.
5. Мельник Я.Г. Субъективность как языковая категория / Я.Г. Мельник. – Ивано-Франковск, 1997. – 128 с.
6. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
7. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир; [пер. с англ.; под ред. А.Е. Кибрика]. – М. : Наука, 1993. – 656 с.
8. Хроленко А.Т. Основы лингвокультурологии: учеб. пособие / А.Т. Хроленко; под ред. В.Д. Бондалетова. – 3-е изд., испр. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 184 с.
9. A New English Dictionary on Historical Principles. Vol. IV. F – G [ed. by Dr. James A.H. Murray]. – Oxford : The Clarendon Press, 1901. – 1178 p.
10. Getting the Vote / [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/getting_vote.htm
11. Johnson, S. A Dictionary of The English Language in which the Words are Deduced from their Originals, explained in their Different Meanings / Samuel Johnson. – Dublin: printed by W. G. Jones, 1768
12. Johnson, S. A Dictionary of The English Language in which the Words are deduced from their Originals, explained in their Different Meanings / Samuel Johnson. – London, 1792
13. Johnson, S. A Dictionary of The English Language / Samuel Johnson, John Walker. – London, 1828
14. Oxford English Dictionary Online / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oed.com/?showLogin=false>
15. The Concise Oxford Dictionary of Current English [adapt. by H.W. Fowler, F.G. Fowler]. – Oxford: The Clarendon Press, 1919. – 1064 p.
16. 10 things about British Slavery / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/4742049.stm

Матияш І. Етнолінгвокультурные модуляции семантической структуры лексемы freedom в контексте эволюции британской языковой картины мира.

*В статье сделана попытка смоделировать британскую языковую картину мира XVIII – XIX веков с применением лингвокультурологических и этнолингвистических изысканий, также рассмотреть трансформацию языковой картины мира в контексте анализа модификаций семантической структуры лексемы **freedom** на лексикографическом материале Британии последних четырёх веков. Схематически подано в форме таблицы дефиниции анализируемой лексемы как на языке оригинала, так и в переводе на украинский язык. Используя системно-лексикографический анализ языковой картины мира, осуществляется попытка связать национально-культурные особенности английского языка с социально-этническими особенностями носителей языка. Кроме этого рассматривается лексикографическое ремесло как кладёшь культурной и исторической памяти народа. Семантическая структура слова представлена в тесной взаимосвязи с аксиологической иерархией ментальной модели мира. Модификации структурных компонентов лексемы, потеря существующих и приобретение новых значений и их оттенков связывается как с развитием языка, так и с экстралингвальными факторами – развитием языковой системы, мутациями в социальной и политической сфере, с историческими событиями и т.д.*

Ключевые слова: лингвокультурология, этнолингвистика, языковая картина мира, семантическая структура слова, лексическое значение слова, дефиниция, лексема, семема, сема.

Matiyash I. Ethnolinguistic and Cultural Modifications of Semantic Structure of Lexeme Freedom in the Context of Evolution of the British Linguistic World Image.

The article presents the attempt to model the British linguistic world image of XVIII – XIX centuries applying ethnolinguistic and linguistic-cultural surveys. The paper considers the transformation of the

*linguistic view of the world in the context of the analysis of the semantic structure modification of the lexeme **freedom** using the lexicographical sources of Britain during the last four centuries. The definitions of the lexeme under study are schematically given in the chart in both the original language and in the Ukrainian translation. Using the systemic lexicographical analysis of the linguistic view of the world the attempt is made to connect national cultural features of the English language with social ethnic peculiarities of the native speakers. The point of view at the lexicographical products as the treasury of cultural and historical memory of the nation is given. The semantic structure of the word is considered through the tight connection with the hierarchy of ideas in the mental world model. The modifications of the lexeme structural components, the loss of the existing and the acquirement of new meanings and their shades are bound with both the language development and with the extralinguistic factors such as the development of the community, social, political and historical events.*

Key words: *linguistic culturology, ethnolinguistic, linguistic world image, semantic structure of the world, definition, lexical meaning, lexeme, seme, seme.*

Марія Медведь
(Ужгород)

УДК 811.161.2'373.43 : 655.41

НЕОТЕРМІНОЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА СУМІЖНИХ ІЗ НЕЮ ГАЛУЗЕЙ НАУКИ І ТЕХНІКИ

У статті з'ясовано поповнення нової української термінології видавничої справи та поліграфічного виробництва неологізмами з дотичних до неї галузей науки і техніки. Розвиток видавничо-поліграфічної галузі (удосконалення технології, техніки, матеріалів) викликає великі зміни у системі термінів, які називають ці поняття. Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується як процес технічного переоснащення видавництва і поліграфічних підприємств, бо зумовлений багатьма чинниками, передусім прогресом техніки та технологій, підвищеними вимогами до якості видавничої, друкованої та пакувальної продукції. Виявлення лінгвістичних форм відображення науково-технічного прогресу дає змогу встановити ступінь кореляції мовних і екстралінгвальних явищ у спеціальній мові видавців. Найактивнішим у цьому процесі є трансформація визначень термінів, пов'язаних зі зміною технологій та технічних засобів. Формування неологізмів сучасної української термінології поліграфічної та видавничої справи є відображенням позамовної дійсності, пов'язаної з сучасним етапом найбільш інтенсивного розвитку поліграфічного виробництва на базі наукових розробок, технічного забезпечення та комп'ютерних технологій. З аналізу термінів, запозичених із суміжних наук, видно активність процесу детермінологізації, що спричиняє активне поповнення видавничо-поліграфічної терміносистеми.

Ключові слова: *видавничо-поліграфічна термінологія, неологізми, термін, терміносистема, лексикографія.*

Постановка наукової проблеми полягає в актуальності теми дослідження, що визначається необхідністю впорядкування й систематизації нової видавничо-поліграфічної лексики, обсяг якої з кожним роком все збільшується. Швидкий темп накопичення нових термінів відбувається на тлі науково-технічного прогресу, у якому поліграфія та видавнича справа є одними з передових галузей. Стрімкий розвиток професійно-орієнтованої мови, поява великої кількості термінів, не зафіксованих словниками та тих, що з'явилися в них нещодавно, дає вагому підставу для продовження вивчення меж, систематизації й уніфікації термінів. Сьогодні виділяються нові, вузькоспеціальні галузі з управління процесами друкування й модифікації їх різновидів, ведуться розробки в галузі застосування лазерних і цифрових технологій. Такі і їм подібні напрями обслуговуються видавничою та поліграфічною термінологією, яка до сьогодні не стала предметом окремого наукового пошуку, тому виявлення шляхів та методів поповнення новотворами видавничо-поліграфічної термінології стало основою нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: *упродовж 80-х рр. ХХ та початку ХХІ століття нові видавничо-поліграфічні терміни вперше з'явилися на сторінках наукових, навчальних та*